Lucjan Turos

Sztuka i wychowanie dorosłych

YPSYLON

The Arts and Adult Education
(Selected issues)
Contents

Introduction 5
The Arts and the Meaning of Life 12
The Arts as Source of Humanist Knowledge..... 22
The Impact of the Arts on Adult Character 29
The Art and Self-fulfilmont of Adults 34
The Arts as an Inspiration for Creative, Social and Cultural Activities 41
The Arts and Social Work 47
The Contribution of the Arts to the Esthetic Education of Adults 55
The Arts and the Moral Education of Adults; the Arts as an Inspiration for Intellectual and Moral Reflection 61
The Role of the Arts in the Shaping of Axiological Consciousnes; the Rol of the Arts in the Shaping of the Adults World Qutlook 76
Contact with the Arts as a Source of Joy 91
The Arts as a Rehabilitation (Re-validation) Factor 96
The Influence of the Arts on the Process of Resocialization 101
The Arts and National Identity; Influence of the Arts on Patriotic Upbringing and the Shaping of the European Consciousness 107
The Arts as a Factor in Shaping and Stimulating Self-educational Aspirations of Adults 123
The Arts and Leisure in Adult Life 127
The Arts and Adult Self-education 139
Consequences of Uncritical and Mechanical Reception of the Arts 149
Conclusion 158
Bibliography 160
Annexes
Addendum 1: Amateur Creativity as an Esthetic Experience Contributing to Better Understanding and Appreciating Works of Art. as Seen by Stefan Szuman..... 179
Addendum 2: Esthetic Education as Seen and Experienced by Zofia Solarzowa 191
Addendum 3: Zofia Solarzowa „Make-belief Theatre" as a Source of Creative Affirmation of the Arts 209
Addendum 4: Interview Questionnaire 216

Wprowadzenie

Uczeni reprezentujący różne dyscypliny społeczne i humanistyczne tego typu, jak: antropologia filozoficzna, filozofia człowieka, etyka, psychologia osobowości, socjologia kultury, pedagogika, andragogika są zgodni na ogół w twierdzeniu, że wychowanie i samowychowanie dorosłych jest procesem trudnym, złożonym, wieloczynnikowym, wieloetapowym i nie w pełni skutecznym. Nie zawsze też można przewidzieć skutki tego procesu, jego planowane rezultaty i zamierzone wyniki. Kształtują ten proces zarówno czynniki, których treść, wielkość i siłę można określić, jak i elementy i warunki, które nie są w pełni rozpoznawane i mogą zakłócać prawidłowość przebiegu wychowania i samowychowania dorosłych.

Największe nadzieje wiąże się ze świadomym oddziaływaniem nauczycieli, środowiska pracy, rodziny, kościoła i środków masowego przekazu. Ogromne szanse spotęgowania skuteczności wychowania dorosłych kryje w sobie autokreacja, oparta na samopoznaniu, dorastaniu do zadań społeczno-zawodowych i samodoskonaleniu swojej osobowości. Autokreacja, świadoma, dobrowolna i celowa umożliwia bowiem włączenie do procesu tworzenia własnej osobowości i jej doskonalenia wszystkich tych czynników zewnętrznych /instytucji, osób, tradycji kulturowych, autorytetów, ideałów/, które mogą wpływać na jej zamierzone zmiany. Duże możliwości zwiększenia skuteczności wychowywania dorosłych wiążą się także z bardziej twórczym uczestnictwem w pracy, w kulturze i życiu społecznym. Uczestnictwo to wymaga realizowana określonych wartości społecznych i humanistycznych, siły woli, konsekwencji, dyscypliny, rzetelności i uczciwości, wyobraźni społecznej i moralnej, pracowitości, zdolności i prawości. Uczestnictwo to staje się źródłem cennego doświadczenia poznawczego, społecznego i psychologicznego, umożliwiającego dorosłym rozwijanie i utrwalanie tych cech osobowości, które warunkują

sprawne i uczciwe funkcjonowanie we wszystkich rolach społecznych: pracownika, członka rodziny, konsumenta, uczestnika życia społecznego i kulturalnego.

Duże nadzieje i wielkie oczekiwania wiąże się także z oddziaływaniem sztuki. Kontakt dorosłych ze sztuką świadomy, dobrowolny, ukierunkowany motywami poznawczymi, emocjonalnymi i autokreacyjnymi, sterowany zainteresowaniami, wielokrotny – dający satysfakcję estetyczną i moralną, może być tym swoistym czynnikiem, który w zasadniczy sposób wpłynie na rozwój ich osobowości. Odkrycie sztuki jako narzędzia wychowania, jako źródła - przeobrażających osobowość człowieka – sił, jest zasługą także wybitnych polskich uczonych jak prof.prof. Władysław Tatarkiewicz, Bogdan Suchodolski, Irena Wojnar, Maria Gołaszewska, Jan Białostocki, Maria Szyszkowska, Antonina Kłoskowska, Stefan Szuman i wielu, wielu innych. Odkrycie to wiąże się z przekonaniem o tym, że sztuka jest zwierciadłem, w którym dorośli mogą ujrzeć całą prawdę swojej osobowości, że jest źródłem doświadczenia humanizującego świadomość i obyczaje, że budzi sumienie, że uwalnia człowieka od zniewolenia warunkami życia i otwiera wyobraźnię wolną od empirycznych ograniczeń, że potwierdza wielkość człowieka jako istoty zdolnej do tworzenia rzeczy doskonałych, że sięga do najgłębszych pokładów osobowości człowieka /marzeń, tęsknot, archetypów/, że wyzwala w człowieku najpiękniejsze potrzeby: dążenie do doskonałości, świętości, mądrości, heroizm, potrzebę służenia wyższym wartościom duchowym, że wreszcie stanowi źródło rozkoszy emocjonalnej, estetycznej i poznawczej, graniczącej z ekstazą.

Uświadomienie sobie przez współczesnych uczonych, badaczy, humanistów, wielkiej, niezastąpionej, jedynej w swoim rodzaju roli sztuki w wielowymiarowym i trwającym całe życie procesie kształtowania osobowości ludzkiej, przyczyniło się nie tylko do podniesienia jej społecznej rangi, lecz także do uznania jej za ważny, skutecznie działający, choć nie w pełni rozpoznany i opisany, czynnik wychowania dorosłych. W sytuacji kryzysu kultury i wychowania, odkrycie tego czynnika stało się ważnym wydarzeniem naukowym, równym idei odnalezienia „kamienia filozoficznego" w dziejach filozofii.

I właśnie do napisania niniejszej pracy skłoniło mnie to, że z istnieniem, rozwojem i upowszechnianiem sztuki wiąże się tak duże nadzieje wychowawcze. Intencją tej pracy jest pogłębienie zrozumienia

wpływu sztuki na człowieka dorosłego – ukazanie jej roli w procesie samopoznania, samorealizacji (autokreacji), w kształtowaniu świadomości i tożsamości narodowej i humanistycznej, w rozwijaniu wrażliwości na piękno i wartości moralne, w rozwijaniu u dorosłych zdolności do refleksji intelektualnej i moralnej, w przygotowaniu do świadomego udziału w życiu społecznym. Rozumienie to jest, jak się wydaje, nie w pełni klarowne, nasycone stereotypami, ujęciami tradycyjnymi, uproszczeniami.

Od racjonalnego, głębokiego, wielostronnego pojmowania roli sztuki w życiu i wychowaniu dorosłych zależy w dużej mierze możliwość świadomego posługiwania się nią w kreowaniu prospołecznych i humanistycznych postaw dorosłych.

Praca ta ma pomóc dorosłym czytelnikom w uświadomieniu sobie, jak olbrzymie możliwości kryje w sobie kontakt z dziełem sztuki a także jej amatorskie uprawianie. Opracowanie to ma pomóc dorosłym w postrzeganiu sztuki i jako źródła wiedzy humanistycznej, kulturoznawczej i społecznej i jako dowodu na wielkość, genialność, mądrość człowieka, który jest w stanie nieustannie przekraczać granice swoich możliwości psychofizycznych. Cechą znamienną współczesnej sztuki jest to, ze każde prawie dzieło reprezentuje określony kierunek artystyczny, a jednocześnie daje początek nowemu kierunkowi. Wymaga zatem zrozumienia idei Umberto Eco - idei „dzieła otwartego" na ciągłe nowe odczytywanie, rozumienie, przeżywanie i interpretowanie. Kontakt ze sztuką uczy dorosłych tego, co najcenniejsze: myślenia hermeneutycznego, odkrywającego nowe znaczenia, sensy i idee w dziele sztuki i jej związek z życiem ludzi. Intencją tego opracowania było właśnie ukazanie dorosłym szans odnalezienia siebie i sensu życia przez emocjonalny i intelektualny kontakt z różnymi dziedzinami sztuki.

Książka ta wyrosła z silnego przeświadczenia autora, że osobliwość człowieka wyraża się właśnie w tym, że najcenniejsze wartości /prawda, dramat istnienia, wiara religijna, życie ludzkie, kultura, godność człowieka, praca/ najprawdziwiej i najgłębiej manifestują się przez różne rodzaje piękna, zaklęte właśnie w dziełach sztuki plastycznej, muzycznej, literackiej, architektonicznej, rzemiosła artystycznego. Żadne dzieło naukowe nie jest w stanie ukazać dramatu wyboru moralnego tak, jak to przedstawia dzieło sztuki /np. „Antygona" Sofoklesa/. Żadna

rozprawa filozoficzna nie jest w stanie wyjaśnić istoty piękna tak, jak to jest utrwalone w dziełach Leonarda da Vinci. Praca niniejsza wyrosła z mocnego przeświadczenia autora o tym, że są właśnie takie wartości moralne, społeczne i poznawcze, które mogą być odzwierciedlone tylko w sztuce.

O opublikowanym w 1999 roku tomie wierszy Jana Pawła II fotografik Bujak powiedział, że są to utwory światłem pisane (a wcześniej tak się wyraził Papież o albumie fotografii Bujaka). Żadna formuła naukowa nie jest w stanie trafniej i głębiej ująć istoty tej poezji, w której wiara i rozum, wrażliwość na piękno i człowieka znalazły doskonały wyraz. Intencją niniejszej pracy jest właśnie ujawnienie tych potencjalnych, przeczuwanych przez autora i wymagających empirycznych badań wartości tkwiących w sztuce; potencjału wychowawczego, który może skłonić ludzi do doskonalenia siebie i życia ukierunkowanego na realizację ideałów humanistycznych.

Świadome włączenie do procesu edukacji dorosłych sztuki – jako źródła wiedzy humanistycznej; jako artystycznej egzemplifikacji świata wartości; jako siły przekształcającej osobowość; jako doświadczenia estetycznego, zmieniającego postrzeganie świata i siebie samego; jako inspiracji do autokreacji (autoedukacji); jako czynnika dającego człowiekowi siłę moralną i budzącego potrzebę działań transgresywnych; jako materiału poznawczego, skłaniającego do refleksji nad zagadnieniem sensu życia – może przyczynić się do odpowiedniego postępu w tej dziedzinie i pomóc dorosłym w wyzwoleniu się z tradycyjnych - archaicznych poglądów, postaw i dążeń, jeśli są one chronione. Podejmując trud opracowania zagadnienia roli sztuki w procesie wychowania dorosłych, wziąłem pod uwagę m.in. analizę zebranych przeze mnie materiałów empirycznych /wypowiedzi nauczycieli – opiekunów SKKT/. Praca ta ma być w przekonaniu autora zachętą dla andragogów i dla ludzi dorosłych do podejmowania różnorodnych praktycznych prób, a może i eksperymentów sprawdzających możliwość wychowania dorosłych przez sztukę /wychowanie estetyczne/.

Praca jest pomyślana w ten sposób, że zawiera analizę tych potencjalnych wartości tkwiących w sztuce, które są w stanie wpływać pozytywnie na proces kształtowania się osobowości dorosłych. Zasada ujawniania potencjalnych wartości wychowawczych w dziele sztuki, realizowana konsekwentnie, wymagała wyobraźni pedagogicznej i

ramach Stołecznego Uniwersytetu Powszechnego TWP w Warszawie. Studia te głównie dzięki wyjazdom do dzieł sztuki w terenie, umożliwiły mi później gruntowne zapoznanie się z teorią i historią sztuki, kierunkami, szkołami, orientacjami i stylami artystycznymi, a także z dorobkiem wybitnych, światowej sławy artystów. Studia te połączone z systematycznym i metodycznym, opatrzonym naukowym komentarzem (profesjonalnych przewodników), zwiedzaniem muzeów warszawskich i prowincjonalnych uświadomiły mi ważność, wielkość i różnorodność form artystycznych dzieł sztuki i jej ponadczasowe wartości. Wieloletnia praca dydaktyczna w warszawskiej Szkole Rzemiosł Artystycznych i organizowane przez mnie wycieczki do muzeów i zabytków architektonicznych pogłębiły moją wiedzę o sztuce i umiejętności prowadzenia działalności w charakterze przewodnika jako nauczyciela historii, historii sztuki, realizującego program autorski. W okresie tej pracy przygotowałem dwa filmy: o zabytkach Sandomierza i Warszawy. Filmy te spożytkowałem w pracy dydaktycznej. Jako przewodnik turystyczny PTTK oprowadziłem wiele wycieczek po Warszawie i terenie. Przez 30 lat prowadziłem na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego Studenckie Koło Naukowe specjalizujące się w historii sztuki, jednocześnie współpracowałem z 47 opiekunami Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych w Warszawie; organizowałem dla nich przez 15 lat zwiedzanie muzeów w stolicy i kraju.

Zorganizowałem 38 wycieczek zagranicznych dla studentów Uniwersytetu Warszawskiego w tym studiujących zaocznie nauczycieli połączonych ze zwiedzaniem muzeów w większości stolic europejskich.

Zachętą do przygotowania tej pracy były także zebrane przeze mnie od nauczycieli studiujących zaocznie pedagogikę wypowiedzi na temat ich doświadczeń estetycznych i poznawczych, uzyskanych podczas zwiedzania w czasie wycieczek krajowych i zagranicznych, muzeów i zabytków kulturowych. Bardzo ważne okazały się także materiały uzyskane podczas trzech, zorganizowanych przeze mnie, eksperymentalnych wycieczek dla nauczycieli do krajów sąsiadujących z Polską.

Cennym doświadczeniem, umacniającym mnie w przekonaniu, że należy przygotować pracę na temat wychowawczej roli sztuki, był także udział w 28. międzynarodowych kolokwiach, który umożliwił mnie

poznanie większości muzeów europejskich oraz wielokrotny pobyt w skandynawskich uniwersytetach ludowych, realizujących program wychowania przez sztukę. Kontakt z takimi artystami, jak Bronisław Tomecki, który kilkanaście razy wyjeżdżał ze mną na wycieczki zagraniczne i uczonymi jak prof. Aleksander Gieysztor, który w ramach konsultacji dla absolwentów historii pogłębił moje rozumienie sztuki i umożliwił głębsze odczuwanie jej wychowawczych walorów.

Ważkim czynnikiem inspiracji do napisania tej pracy były zajęcia dydaktyczne, które prowadziłem w ramach seminarium magisterskiego, w czterech kolejnych uczelniach,. Wypromowałem ponad 800 magistrów. Duża ich część poświęciła swoje prace wychowawczej roli różnych dziedzin sztuki.

Badania były prowadzone przez magistrantów w różnych środowiskach, nawet w więzieniach.

Moje domowe archiwum obejmuje ponad 1000 wielostronicowych konspektów, obejmujących różne dziedziny sztuki, które omawiałem w trakcie zajęć dydaktycznych ze studentami. Mogłem przeto po zweryfikowaniu hipotez badawczych rozwijać dalej poszczególne konspekty, a teraz wiele z moich myśli w nich zawartych spożytkować w niniejszej pracy.